

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ У РАМКАХ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДХОДУ ДО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

У статті розглядаються можливі шляхи поетапного формування інформаційно-аналітичних умінь майбутніх учителів іноземних мов, які відповідають інноваційним освітнім тенденціям. Аналізується поняття інформаційно-аналітичних умінь, пропонується їх класифікація та можливі шляхи їх поетапного формування.

Метою статті є спроба виявити та науково обґрунтувати шляхи поетапного формування інформаційно-аналітичних умінь у рамках інноваційного підходу до освітнього процесу.

В епоху нової технологічної революції з'являється складне суспільство, яке базується на найсучаснішій технології та швидко розвивається, так зване інформаційне суспільство. Інформаційне суспільство – це таке, в якому інформація множить, ускладнюється, швидко застаріває і набуває якісно нових функцій, у якому інформаційний вплив вимагає від людини нових компетенцій, сформованості вмінь орієнтуватися у швидкісному потоці інформації, вмінь знаходити, опрацьовувати та використовувати інформацію для розв'язання життєвих та професійних завдань.

Рекомендації Ради Європи, Болонська Декларація, "Закон України про освіту", "Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті" висувають у зв'язку з цим нові вимоги до підготовки вчителів у вищих навчальних закладах, серед яких розробка форм та методів навчання, що сприяють формуванню вищенаведених якостей та вмінь.

В основу реформування системи підготовки майбутніх учителів доцільно покласти зміну цільових пріоритетів: з орієнтації на засвоєння готових знань на процес самостійного пошуку інформації та включення її у власну систему професійних знань та вмінь. Реалізація багатьох завдань, що стоять перед сучасною системою освіти, неможлива без використання у навчальному процесі інноваційного підходу, інноваційних педагогічних технологій, що сприяють оптимізації змісту освітнього процесу, формуванню нових компетенцій та мотивацій, необхідних для професійного зросту в нових життєвих та суспільних умовах.

Саме тому застосування інноваційних методів формування професійних умінь майбутніх учителів іноземних мов доцільно спрямувати, зокрема, на розвиток двох типів умінь, що взаємодоповнюються: умінь орієнтуватися у швидкісному потоці інформації, обираючи необхідне та умінь всебічної обробки отриманої інформації з метою її подальшого застосування у власній професійній діяльності. Тому проблема формування інформаційно-аналітичних умінь майбутніх учителів іноземних мов у рамках інноваційного підходу до освітнього процесу є актуальною.

Даній проблемі присвячено низку праць вітчизняних та зарубіжних вчених. Зокрема, М.В. Кларін розглядає такі уміння як основу розвитку у тих, хто навчається, можливостей застосувати новий досвід, що є метою навчання при інноваційних підходах до освітнього процесу [1: 11]. П.Ф. Кравчук підкреслює, що необхідно "готувати не сліпих послідовників ідей і методів, а людей аналітичного складу розуму, здатних критично підходити до розв'язання наукових і життєвих проблем", "постійно прагнути до набуття нових знань, нової інформації, навчитися творчо застосовувати її у різних ситуаціях" [2: 43]. Дані уміння визначаються також як "здатність аналізувати навчальну інформацію з позицій логіки і особистісно-психологічного підходу, щоб застосовувати отримані результати як у стандартних, так і в нестандартних ситуаціях, питаннях, проблемах, виробляти різноманітні підтверджуючі аргументи, приймати незалежні продумані рішення" [3: 133].

Проте спостереження за навчальним процесом студентів III – IV курсів факультету іноземних мов ЖДУ імені Івана Франка виявило, що досить часто студенти механічно заучують певний набір фактів, понять, законів, не розуміючи їх. З точки зору завдань сучасної освіти важливою є не стільки інформація сама по собі, скільки можливість оперувати нею при розв'язанні теоретичних і практичних завдань, здатність використовувати її у різних умовах і набувати нових знань. Тому педагоги відмічають, що для професійного розвитку важливе значення має накопичення як фонду знань, так і фонду добре відпрацьованих та міцно закріплених розумових прийомів (інтелектуальних операцій) [4: 170], за допомогою яких відбувається і засвоєння інформації, й оперування нею. Під інтелектуальними операціями розуміють способи реалізації дій [5: 156]. Послідовність взаємозв'язаних інтелектуальних операцій, які виконуються за певними правилами і спрямовані на вирішення певного завдання, лежить в основі формування умінь та навичок. Уміння та навички – важливі складові навчального процесу, що сприяють набуттю та використанню знань у будь-якій діяльності, визначають її успішність, характеризують рівень засвоєння знань. Формування умінь у майбутніх вчителів – важливе завдання навчання та один із елементів змісту освіти. Тому навчання способів здійснення дій (операцій), тобто відповідних умінь та навичок, у педагогіці приділяється значна увага.

Проблему формування умінь та навичок розглядали багато науковців, увага яких була спрямована на дослідження значення і місця умінь та навичок у процесі особистісного розвитку студентів, визначення специфічних якостей та складових певних умінь, розробку програм і методик їх формування. Для даного дослідження особливий інтерес представляють погляди тих науковців, які розглядають уміння як дії з певними властивостями (Н.Ф. Галізїна); як складний комплекс розумових і практичних дій (О.Я. Савченко; Г.І. Щукіна); як засвоєний досвід здійснення різних способів діяльності (І.Я. Лернер, М.М. Скаткін); як засвоєння,

оволодіння сукупністю певних операцій, тобто способів здійснення дій (А.М. Алексюк, В.І. Лозова, І.Ф. Харламов).

Оскільки провідною діяльністю студентів є навчально-пізнавальна, спрямована на засвоєння соціального досвіду людства, пізнання об'єктивної реальності, розвиток їх особистості, особлива увага приділяється проблемі формування навчальних умінь, які формуються в процесі засвоєння наукових знань і забезпечують успішність їх набуття. Складністю поняття "уміння", багатогранністю його якостей пояснюється той факт, що серед дослідників немає також однозначності щодо їх класифікації, яка здійснюється на основі різних ознак. Найчастіше класифікують уміння за такими ознаками: за характером пізнавальної діяльності – загально-навчальні та спеціальні уміння (Ю.К. Бабанський, Н.А. Лошкарьова, О.В. Почупайло, О.Я. Савченко, Н.Ф. Скрипченко та ін.); за видом навчальної діяльності – практичні та інтелектуальні (І.Я. Лернер, М.М. Скаткін); за характером вирішення завдання в новій ситуації – продуктивні і непродуктивні уміння (В.О. Кулько, Т.Д. Цехмістрова). Незалежно від ознак класифікації, існують складні зв'язки та взаємовідношення між різноманітними вміннями. Наприклад, О.Я. Савченко зазначає, що кожне загальне вміння, як правило, включає кілька окремих; В.О. Кулько, Т.Д. Цехмістрова вважають, що високорозвинені уміння мають складну структуру, містять у собі більш прості уміння і навички, так пов'язані між собою, що забезпечують цілісний акт вирішення інтелектуальних завдань.

До загально-навчальних умінь відносять такі, що забезпечують здійснення навчальної діяльності на всіх її етапах. Загально-навчальні уміння не залежать від специфіки конкретного матеріалу (хоча дії, характерні для них, завжди виконуються із застосуванням предметних знань) та є важливими для засвоєння будь-яких знань. Спеціальні (предметні) вміння формуються в процесі вивчення конкретного предмета, обумовлені його особливостями і нерозривно пов'язані із знаннями з певної галузі, із засвоєнням конкретного навчального матеріалу.

Розглядаючи інформаційно-аналітичні уміння, ми спиралися на класифікації загально-навчальних умінь Ю.К. Бабанського (навчально-організаційні, навчально-інформаційні, навчально-інтелектуальні уміння); О.Я. Савченка (організаційні, логіко-мовленеві, загально-пізнавальні, контрольні-оцінні уміння); А.В. Усової та А.О. Боброва (пізнавальні, практичні, організаційні, самоконтролю, оцінні уміння). На підставі аналізу зазначених класифікацій ми вважаємо інформаційно-аналітичні уміння компонентами загально-навчальних умінь, характерними для всіх видів навчально-пізнавальної діяльності, важливими та необхідними для майбутніх фахівців у сучасних умовах. Так, одне із найважливіших завдань сучасної вищої школи – навчити студентів вчитися – тісно пов'язане з проблемою формування вмінь знаходити, опрацьовувати та використовувати інформацію. Уміння пошуку, всебічної обробки та використання інформації для вирішення поставлених завдань – основне загально-навчальне вміння, яке є базовим для навчально-пізнавальної діяльності, основа для успішного засвоєння всіх навчальних предметів, для подальшої самоосвіти. Розвинені інформаційно-аналітичні уміння зумовлюють успішне набуття предметних навчальних умінь, сприяють оволодінню змістом освіти, є основою для засвоєння нових знань.

Проблема формування навчальних умінь знайшла відбиток у дослідженнях багатьох авторів. Велике значення для розкриття основ формування загально-навчальних умінь мають роботи О.М. Алексюка, Ю.К. Бабанського, І.Я. Лернера, Н.А. Лошкарьової, В.Ф. Паламарчук, О.Я. Савченко, А.В. Усової та ін. Ними розроблені класифікації вмінь, склад та характеристики вмінь учнів різного віку, вимоги до вмінь; етапи їх розвитку; умови, способи та прийоми формування. Педагогічні та методичні основи формування інформаційно-аналітичних умінь при вивченні різних дисциплін також були предметом досліджень науковців (В.А. Попков, А.В. Коржуєв, О.Л. Рязанова, Г.О. Горська, І.О. Загашев, С.І. Заір-Бек, Т.О. Олійник, Н.Л. Журбенко та ін.).

Певний інтерес у рамках нашого дослідження становлять погляди Н.Л. Журбенко, який пропонує розділити процес формування інформаційно-аналітичних умінь та навичок на 4 етапи відповідно до послідовності роботи з інформацією:

А. Етап отримання інформації та її первинної обробки. Даний етап включає такі основні групи умінь:

- визначення цілі;
- пошук джерела інформації, який відповідає заданим вимогам;
- ознайомлення з інформацією та оцінка інформативності та цінності джерела.

Б. Етап первинної обробки інформації. До даного етапу відносяться такі групи вмінь:

- ознайомлення з інформацією та виділення ключових слів;
- визначення основних та вторинних тем;
- переклад з іноземної мови на рідну (за необхідності).

В. Етап вторинної обробки інформації. Даний етап включає дві основні групи вмінь:

- осмислення та аналіз інформації;
- перефразування.

Г. Заключний етап – створення вторинного тексту. До даного етапу відносяться вміння:

- створення вторинного тексту на іноземній мові у відповідності до поставлених завдань та з використанням стандартних для цієї мови фраз, висловлювань, кліше.

Уміння кожного етапу спочатку є метою навчання, а після того, як вони закріплюються, трансформуються в навичку, тобто відповідна дія прийме розумову форму, перестануть бути метою та перетворюються в засіб досягнення нової мети, а саме – оволодіння вміннями наступного етапу.

Ми вважаємо за доцільне підтримати позицію Н.Л. Журбенко та інших дослідників, які наголошували на послідовності та поетапності формування вмінь ефективної роботи з інформацією. Беручи за основу групи

інтелектуальних операцій, які є типовими для основних етапів пошуку, всебічної обробки та використання інформації, ми виділяємо чотири групи інформаційно-аналітичних умінь. (див. Таблиця 1)

Таблиця 1

Класифікація інформаційно-аналітичних умінь

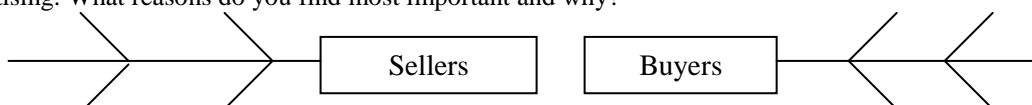
Підгрупи	Уміння
1. Уміння пошуку та відбору інформації	а) здійснювати пошук необхідної інформації в різних джерелах, як друкованих, так і електронних; б) обирати метод і засіб пошуку, виконувати вибірку потрібної інформації за допомогою правильно визначених і сформульованих критеріїв пошуку; в) визначати джерела інформації та стратегії їх пошуку; г) визначати потребу у додатковій інформації, отримувати її, якщо це можливо.
2. Уміння первинного аналізу інформації	а) оцінювати інформацію з точки зору її достовірності, точності, корисності для вирішення проблеми; б) встановлювати зв'язки між різними формами та видами інформації та обирати з них необхідні для вирішення певної проблеми; в) узагальнювати інформацію, отриману з різних джерел, використовуючи різноманітні таблиці, схеми для фіксації результатів.
3. Уміння всебічного аналізу інформації	а) порівнювати та зіставляти різні погляди на явища, події, факти, виробляти власну точку зору; б) усвідомлювати інформацію, оцінювати її смисл та значущість, співвідносити зі своїми цілями та завданнями.
4. Уміння використання інформації	а) узгоджувати нову інформацію з уже наявною, відомою; б) використовувати результати процесів пошуку, отримання, аналізу та оцінки інформації для прийняття рішень; в) використовувати результати обробки інформації для створення власної інформації.

На нашу думку, дана класифікація може бути використана для пошуку ефективних шляхів поетапного формування інформаційно-аналітичних умінь майбутніх учителів іноземних мов у процесі професійної підготовки, оскільки вона дозволяє виділити основні етапи формування цих умінь: організація діяльності з пошуку інформації, оволодіння технологіями її аналізу, структурування, систематизації та адекватного подання; створення спеціальних ситуацій, які вимагають залучення результатів аналізу отриманої інформації до прийняття рішень та створення власної інформації, залучення студентів до висунення і перевірки гіпотез, вироблення і співставлення різних варіантів розв'язання завдання, аргументованого вибору між ними.

Оскільки інформаційно-аналітичне вміння пошуку є основним загально-навчальним умінням, базовим для навчально-пізнавальної діяльності, сформованість даних умінь зумовлює успішне набуття майбутніми вчителями іноземних мов навчальних умінь з педагогіки, психології, методики та інших дисциплін. Ми розглянемо можливі шляхи поетапного формування інформаційно-аналітичних умінь майбутніх учителів іноземних мов на прикладі практики мови (тема "Advertising", яка входить до навчальної програми підготовки вчителів іноземних мов факультету іноземних мов ЖДУ імені Івана Франка). На першому етапі для формування вміння пошуку та відбору інформації необхідно створити педагогічні умови, за яких студенти будуть здійснювати пошук та відбір інформації за попередньо встановленими критеріями. Наведемо приклад завдання: "Search for examples of effective advertising. What makes it effective?" У ході виконання завдання студенти встановлюють критерії ефективного пошуку та відбору інформації (надійність джерела, можливість отримання додаткової інформації, тощо).

На другому етапі студентам необхідно навчитись оцінювати інформацію, зібрану з різних джерел з точки зору її корисності для вирішення поставленого завдання, узагальнювати інформацію, подану у різних формах та видах. Завдання може бути сформульоване таким чином: "Group the examples of the advertising you have found according to advertising techniques used there". Виконання завдання передбачає узагальнення зібраних даних у таблицях та схемах, а також попередніх висновків щодо їх корисності для вирішення поставленого завдання.

Метою третього етапу є всебічний аналіз відібраної інформації, її порівняння та зіставлення із вже відомими фактами. На цьому етапі доцільно використовувати технології критичного мислення, більшість з яких мають на меті формування вміння всебічного аналізу інформації як основної складової вміння критичного мислення. Наведемо приклад завдання із використанням технології "The Fishbone", спрямованої на аналіз причинно-наслідкових зв'язків між об'єктами, фактами чи явищами: "Look for possible reasons why sellers and buyers need advertising. What reasons do you find most important and why?"



У ході виконання завдання студенти зіставляють різні погляди на явища, події, факти, осмислюють інформацію та її значущість для виконання поставленого завдання.

На четвертому етапі студентам необхідно використати результати обробки інформації для розв'язання задач. Завдання може бути сформульоване наступним чином: "Create your own advertisement. Comment on the choice of the target audience, objective(s), and techniques." Виконання завдання потребує узгодження нової інформації з уже відомою, прийняття на її основі незалежних рішень.

Для ефективного педагогічного управління процесом поетапного формування інформаційно-аналітичних умінь необхідна спеціальна організація навчального процесу, обґрунтування комплексу педагогічних умов, пошук і впровадження адекватних методів, способів, засобів навчання, які відповідають інноваційним освітнім тенденціям, рівню розвитку інформаційного суспільства. У подальшому пошуку ефективних шляхів вирішення цієї проблеми ми вбачаємо перспективи наукового дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Кларин М.В. Инновационные модели обучения в зарубежных педагогических поисках. – М.: Арена, 1994. – 222 с.
 2. Кравчук П.Ф. Формирование развитой творческой личности студента. – Киев, Вища школа, 1984. – 155 с.
 3. Попков В.А., Коржуев А.В., Рязанова Е.Л. Критическое мышление в контексте задач высшего профессионального образования: Книга для начинающего преподавателя. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 2001. – 165 с.
 4. Крутецкий В.А. Психология обучения и воспитания школьников: Книга для учителей и кл. руков. М.: Просвещение, 1976. – 303 с.
 5. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения: В 2-х т. – Т. 2. – 320 с.
 6. Острянька Олена Анатоліївна. Формування комплексних педагогічних умінь у майбутніх учителів початкових класів: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Полтавський держ. педагогічний ун-т ім. В.Г. Короленка. – Полтава, 2002. – 281 арк.
- Матеріал надійшов до редакції 17.12. 2007 р.

Карпенко Е.Н. Формирование информационно-аналитических умений будущих учителей иностранных языков в рамках инновационного подхода к образовательному процессу.

В статье рассматриваются возможные пути поэтапного формирования информационно-аналитических умений будущих учителей иностранных языков, которые соответствуют инновационным образовательным тенденциям. Анализируется понятие информационно-аналитических умений, их основные характеристики, предлагается их классификация и возможные пути их поэтапного формирования.

Karpenko Ye.M. The Formation of Prospective English Teachers Informational-Analytical Skills within the Innovatory Approach to the Process of Study.

The paper deals with the possible ways and stages of informational-analytical skills formation of prospective foreign language teachers within the innovatory approach to the process of study. The main characteristics of the informational-analytical skills are examined, possible stages of their development are classified analysed.